

DİNLERDE BARIŞIN TEOLOJİK TEMELLERİ: YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM*

Şahin KIZILABDULLAH**

Öz

Bu makalede temel anlamda, dinlerin barışa olan katkısı ele alınmıştır. Bu konu, ortaya çıktıkları bölge, karşılıklı etkileşim, ortak gelenek ve kutsal kitap referansları gibi müşterek yönleri hasebiyle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın kutsal metinleri merkeze alınmak suretiyle açıklanmıştır. Giriş kısmında, her üç dinin barışa yönelik genel yaklaşımı öz bir şekilde ifade edildikten sonra, dinlerin barışa katkıları üç alt başlıkta sınıflandırılmıştır. Bunlar, dinlerin birey, aile ve toplum barışına olmak üzere üç alandaki katkısı ile sınırlandırılmış ve karşılaştırmalı bir şekilde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Barış, Dinler Tarihi, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam.

The Theological Foundations of Peace in Religions: Judaism, Christianity and Islam

Abstract

In almost all of the teaching of religion it is possible to find the message of peace and violence. Islam, as a word means peace, well-being, tranquility

---

* Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak 2015 yılında Prof. Dr. Mustafa Erdem danışmanlığında hazırlanmış olduğum “Dinlerin Birey, Aile ve Toplum Barışına Katkısı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) başlıklı tezden üretilmiştir.

** Dr, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İDKAB Bölümü Araştırma Görevlisi, sahin.kizilabdullah@gmail.com ORCID: 0000-0002-6848-0755

and surrender. The claim that Islam is a religion of peace, stems from its lexical meaning. The Torah aims to protect the peace of individuals and communities that have a different faith and relationship based on justice and empathy. The Ten Commandments is recognized as a basic summary of the belief system of Jews. Christianity defined itself as a religion based on love. Christians claim that God himself is love, Jesus, apostles, the church fathers ultimately all Christians are messengers of love and the people are builders of peace. The perspective on sacred texts can affect the message that you try to deduce, with this assumption, the opposing ideas of people which are derived from Holy Scriptures can be based on their personality, family and social experience. In this study, the sacred texts of Judaism, Christianity and Islam will be taken into account and by using a holistic approach, it will try to put forward a message that constitute to the theological basis that members of the same faith or different religions that can live in peace. In the introduction, a brief summary of their contribution to world peace is given. The main body of the article is organized in comparative study under three parts: religions contribution to peace in individual, family and societal life. In this scope, a measure of understanding among, first Orthodox and other Judaism branches, has been identified on message of of peace, then the same process is repeated for Catholic, Protestant and Orthodox Christianity. In Islam, the message of peace has been identified by individual verses as well as their application through its Prophet.

KeyWords: Peace, History of Religion, Judaism, Christianity, Islam

Summary

In almost all of the teaching of religion it is possible to find the message of peace and violence. For example, when Jewish Holy Scriptures are examined, there are statements referring to war, extolling peace and its virtues that can be found in passages that speak of glory. In Christian history, it recommends loving your enemy and if someone slaps you on one cheek to turn to them the other even though it is a Holy Scripture, there are also violent tendencies such as the Crusades and the Inquisition of war. Likewise, in the History of Islam, next to economy and political reasons for war, the Quran's states that the killing of a man is perceived as killing all of humanity, in this regard, it is demonstrated that this is the essence of peace and protection. It is evident, even though the main goal, rhetoric and methodology of religions is different from each other, the ultimate implication is to achieve happiness.

The perspective on sacred texts can affect the message that you try to deduce, with this assumption, the opposing ideas of people which are derived from Holy Scriptures can be based on their personality, family and social experience.

Christianity defined itself as a religion based on love. Christians claim that God himself is love, Jesus, apostles, the church fathers ultimately all Christians are messengers of love and the people are builders of peace. One of the commandments that shape the approach of Christianity towards others: "Jesus replied: Love the Lord your God with all your heart and with all your soul and with all your mind. This is the first and greatest commandment. And the second is like it: Love your neighbor as yourself." The Torah orders the Jews to be in peace and harmony with the Children of Israel themselves first then with other communities. In the first stage, Torah ensures the unity and solidarity of the Jewish community by drawing attention to the protection of inner peace and relations with the fraternity and neighbors.

In the second stage, The Torah aims to protect the peace of individuals and communities that have a different faith and relationship based on justice and empathy. The Ten Commandments is recognized as a basic summary of the belief system of Christians and Jews even though they have different forms of interpretation and understanding. Calvin, for example, states that Commandments have an external and a deep meaning and explains that each commandment has a broader sense of meaning. In this context, Calvin expresses that the commandment of "You shall not murder" means "You shall not harm your neighbor in any way". The point that shaped the Jewish view of social peace is seen as an "understanding of choosiness". The second part of the ten commandments which regulates the relationship among humans is interpreted by Orthodox Jewish, under the influence of that "understanding of choosiness" within the strict sense. Because of this interpretation, the concept of forbidden on "You shall not give false testimony against your neighbor", "You shall not covet your neighbor's house. You shall not covet your neighbor's wife, or his male or female servant, his ox or donkey, or anything that belongs to your neighbor" does not contain others except Jews.

Islam, as a word means peace, well-being, tranquility and surrender. The claim that Islam is a religion of peace, stems from its lexical meaning. Some principles include; the essentialness of peace, it is always better seen, giving a positive response to peace proposals, dissemination greetings, war is limited to defense and freedom of belief, the limitations imposed on the state of war

(War Ethics), the privacy of property, life and thought, choice and free will of faith, during war the protection of women, children and elderly, these titles can be considered to help understand Islam's attitude towards peace.

Prophet Muhammad established the law of brotherhood between the immigrants and the Ansar (Helpers), the constitution that draws up other members of faith and the relationship between Jews and Christian neighbors was built on the grounds of meeting referred to in the Quran. The term of Ahl-i Kitap which is mentioned in the Quran and the status of those people who are accepted in it, have navigated individual and social relations that Muslims would create with them. The social, economic and political rights of the Ahl-i Kitap is important for the demonstration of the view of Islam on the others, and the tolerance on the people who have a different faith.

In this study, the sacred texts of Judaism, Christianity and Islam will be taken into account and by using a holistic approach, it will try to put forward a message that constitute to the theological basis that members of the same faith or different religions that can live in peace.

GİRİŞ

Tüm dinlerin, insanı, yaşarken ve/veya ölüm sonrasında iyiliğe ve güzelliğe yönlendirme gibi ulvi bir görevle sorumlu tuttuğu kabul edilmektedir. Dinlerin hedefinin barış ve huzur olduğu, yapılan tanımlarda da kendini göstermektedir. Örneğin; Tahanevi, Dini, “akıl sahiplerini kendi iradeleriyle halde salaha, ahirette felaha sevk eden” bir olgu olarak tanımlarken, Elmalılı Hamdi Yazır, “Din, iman ve amel mevzuu olarak akıl ve ihtiyara teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının heyet-i mecmuasıdır” ifadesini kullanmaktadır. Abdurrahman Küçük ise “Genel olarak din, inanış ve davranış şekilleri ile insanlar arası ilişkileri düzenleyen ve insanların iyi işler yapmasını, barış ve huzur içinde bir arada yaşamasını sağlayan genel kurallar bütünüdür” tanımlamasını yapmaktadır. Adward S. Ames ise dini, “en yüksek ictimâî değerlerin şuuru” olarak tanımlamaktadır (Küçük vd 2014: 22-23). Dinler, her ne kadar gerek tanımlarında, gerekse kutsal metinlerindeki ifadelerde (Mümtehin 60/8; Hucurat 49/9; Enfal 8/61; Nisa 4/94; Yeşeya 2/4; Çıkış 20/1-17; Yasanın Tekrarı 5/6-22.) insanları mutlu, huzurlu ve barış içerisinde bir hayata ulaştırma hedefi gütsede, öte tarafta, yeryüzündeki birçok çatışmanın tarafları, yaptıklarını dinle temellendirmeye devam etmektedir. Birbirine zıt görüşlerin oluşmasında, bir takım etkenler bulunmaktadır. Bunlardan biri, dinlerin öğretilerinin merkezinde yer alan kutsal metinlerin, bütüncül bir şekilde okunmaması olarak ifade

edilebilir. Konu, parçacı yaklaşımlarla ele alınır ve kutsal metinler bu şekilde incelenir ise, barışı da şiddeti de özendirecek ifadeler bulmak mümkündür. Bu noktada önemli bir diğer etken de, kutsal metne muhatap olması itibariyle insandır. Her bir insanın geçmişi, kişilik özellikleri, tecrübeleri, ailesi, içinde yaşadığı toplum, bu toplumun geçirdiği siyasi, sosyal, ekonomik süreçler, onu şekillendirmektedir. Tam da bu nokta, konuyu ele alış biçimimizin temelini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Dinlerde barışın teolojik temelleri başlıklı bu araştırma süresince, temel kaynaklar arasında yer alan kutsal metinler, konu merkezli olarak ele alınırken mukayeseli yöntemin yanı sıra deskriptif metottan da yararlanılmıştır. Kutsal metinler, parçacı bir yaklaşımla değil bütüncül bir okuma ile incelenmiş ve genel yaklaşım açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu genel yaklaşım ortaya konulurken, din bilimcilerinin konu çerçevesinde önem atfettiği, kutsal kitaplardaki ilgili bölümler de dikkate alınmıştır. Konu ile ilgili literatür taramasına dayalı teorik bir araştırma gerçekleştirilmiş ve karşılaştırmalı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada konu ele alınırken, dini metinler ve bazı uygulama örnekleri, dinlerin barışa yaptıkları/yapmaları muhtemel katkı çerçevesinde okunmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

Kutsal metinlerinde ortak konu ve mesajların bulunması, aynı coğrafyalarda ortaya çıkmaları ve neredeyse tarihin her döneminde iletişim içinde olmaları, birbirleri ile ilgili iddialarının olması gibi etkenlerden dolayı konu Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinleri ile sınırlandırılmıştır. Her üç dinin de kutsal kitapları araştırmanın merkezini oluşturmuş, mezheplere göre değişen yorumlama biçimlerinde belirgin farklılıklar dikkate alınmıştır.

Yahudi kutsal metinleri incelendiğinde, savaşa yönlendiren ifadeler bulunmakla birlikte, barışı öven ve onun erdeminden, yüceliğinden bahseden pasajlar da bulunabilmektedir. Hıristiyanlık tarihinde, bir taraftan düşmanını bile sevmeyi, bir yanağına vurulduğunda diğer yanağını çevirmeyi tavsiye eden kutsal kitap verileri varken, Haçlı savaşları ve engizisyon gibi şiddet eğilimleri de bulunmaktadır. Keza İslam tarihinde de ekonomik, siyasi gerekçelerle gerçekleştirilen savaşların yanında, Kur'an'ın emirlerinde bir insanı haksız yere öldürmenin, tüm insanlığı öldürmek gibi algılanmasından hareketle barışın esas olması ve korunması gerektiği ifade edilmektedir (Kızılabdullah 2016:13-14).

Dinlerin, insanları barışa yönlendirirken hatırlattığı bir takım hususlar, dikkat çektiği noktalar bulunmaktadır. Ahiret inancı ve ölüm sonrası hayatta elde edecekleri mükafat, bu manada bir motivasyon kaynağı olarak görülebilmektedir. İnananları iyiye ve güzele yönlendirmede bir diğer motivasyon kaynağını da, Tanrı algısı olduğu muhakkaktır. Nitekim, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam, farklı yönlerine dikkat çekmekle birlikte, Tanrı'yı, sevginin, iyiliğin ve merhametin kaynağı olarak göstermektedirler.

1. Dinlerin Bireysel Barışa Katkısı

Tanrı tasavvurlarında farklılıklar olmakla birlikte, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam mensuplarından Tanrı ile bağına güçlü tutmasını beklemektedir. Bu çerçevede, her bir din, öğretisini kabul eden insanları “iyi bir Yahudi”, iyi bir Hıristiyan” ve “iyi bir Müslüman” yapmaya çalışmaktadır.

Yahudilik açısından insan, Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır. “Tanrı, insanı, kendi suretinde yarattı...” (Yaratılış, 1/27). Bu nedenle her bir Yahudi'nin, tüm işlerinde Tanrı'ya güvenmesi ve O'ndan yardım beklemesi gerektiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda din müntesiplerinin, Tanrı ile ahitleşmelerinden ötürü, yerine getirmeleri gereken bir takım görevler bulunmaktadır. Tanrıya karşı sorumluluk duygusunun, onları “iyi birer Yahudi” olmaya yönlendirmesi beklenmektedir. Yahudilerin Tanrı ile kurmaları istenen bu bağ, temelini Hz. Musa'ya Sina Dağında verilen *On Emir*' den almaktadır (Çıkış, 20/1-17). Elbette teorideki bu beklentinin, her dönemde gerektiği şekilde yansımaları bulduğu söylenemez. Bu manada adalet, doğruluk, merhamet, yardımseverlik gibi özellikler, Yahudilerden beklenen hasletler olarak ifade edilmektedir. Her ne kadar Yahudilerden beklenen özellikler bu şekilde ifade edilse de, tarihsel süreç içerisinde kutsal metnin farklı yorumlanması sebebiyle, ilgili ifadeler, anlam genişlemesine veya daralmasına uğramıştır.

Toplumsal barışın sağlanması, aile ortamında ve kendi içinde barış ve huzuru yakalamış bireyler sayesinde gerçekleştirilebilecek bir durumdur (Tora ve Aftara, Bamidbar 2010: 122-123). Yahudiliğe göre, insanın dünyaya, evrene karşı tutumu ve bakışını da, Tanrı ile olan iletişimi, büyük ölçüde belirlemektedir. Bundan dolayı yaratılmışlar âleminin tamamı, Tanrı'nın insana bir lütfu olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla bireyin, kendi iç huzurunu yakalayabilmesi, her şeye hâkim olan bu Tanrıya inanmak, güvenmek, onu sevmek ve saygı duymakla mümkün olabilmektedir. On Emirdeki emir ve yasaklar çerçevesinde çizilen kişilik özellikleri, insanın bedensel gereksinimleri ile ruhi yücelikleri arasındaki dengeyi korumak suretiyle kendini göstermektedir.

(Tora ve Aftara, Bamidbar 2010:122). On Emir merkezli bu kişilik özellikleri, doğruluk, adalet, tevazu, merhamet, yumuşak huyluluk, çalışkanlık, yardım severlik ve misafirperverlik şeklinde sıralanabilmektedir.

Tevrat'ta ve Tamud'da çizilen Yahudi kişiliğindeki önemli bir nokta, doğruluktur. Bu durum, şu şekilde izah edilmektedir: "Söylediğin evet, gerçek bir evet olsun; söylediğin hayır, gerçek bir hayır olsun (ve sözünden sapma)" (Babil Talmudu, Baba Mezi'a 59b). Aynı zamanda Tevrat'ta, sözün kadar davranışların da doğruluk üzere olması istenmekte, aksi takdirde Yahudiler, kapılarında bekleyen günahın, onları esir alacağı noktasında uyarılmaktadır (Yaratılış, 4/7). Adalet, yargıçlar başta olmak üzere, hem bireylerin hem de toplumun, her daim sahip olması ve koruması gereken bir değer, Yahudilerin yeryüzünü miras alabilmelerinin bir şartı ve tüm değerlerin üstünde kabul edilmesi gereken bir erdem olarak ifade edilmektedir (Tora ve Aftara, Devarim 2012:361). Alçakgönüllülük, insanın sahip olması gereken bir erdem olarak belirtilmektedir. Tevratta, tevazu noktasında Kral Davut (Mezmurlar, 22/6), Hz. Yakub (Yaratılış, 32/8-10.), Hz. Yusuf (Yaratılış, 41/16) ve İbrahim (Yaratılış, 18/27) peygamberler, örnek alınacak kişiler olarak zikredilmektedir. Hz. Musa için de Tevrat'da, "Musa yeryüzünde yaşayan herkesten daha alçakgönüllüydü" ifadesi kullanılmaktadır (Çölde Sayım, 12/3). Merhamet konusunda ise, Yahudi geleneğinde, Tanrı, kendisi üzerinden tavsiyede bulunmaktadır. Tevrat tefsirlerinde Tanrı, kendisinin insanlara "Aşem" (Tora ve Aftara, Şemot 2007:450) isminin gereği olarak gösterdiği merhamette olduğu gibi, onlardan yargılamalarında merhamet ile dengeyi sağlamalarını istemektedir (Tora ve Aftara, Şemot 2007:126-129).

Hıristiyanlığa göre de insan, *Tanrı suretinde* yaratılmıştır. Tanrı, insana olan sevgi ve merhametinden dolayı, oğlu İsa Mesih'i onlar için kurban etmek suretiyle müntesiplerinin günahlarını bağışlamıştır (Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri 2000: 69). Barışın ve esenliğin kaynağı da yine Tanrı'dır. Pavlus, Tanrı'nın, barışın kaynağı olma özelliğini, şu şekilde ortaya koymaktadır: "...Sevgi ve esenlik kaynağı olan Tanrı, sizinle birlikte olacaktır...." (II. Korintliler, 13/11). Hıristiyanlık, Tanrı'yı, barışın ve esenliğin kaynağı olarak tanımlayarak, O'na gönülden bağlı olmayı ve kendilerinin de birer barış elçisi olarak yaşamalarını, inananlarına salık vermektedir. Bu konuda, Hz. İsa'nın dağdaki vaazında ifade ettiği "Sağ yanağına vurulduğunda sol yanağını çevir" tutumu, bir başka ifade ile *öldürmektense ölmeyi tercih etme* yaklaşımı, Hıristiyanlıkta önemli bir yer tutmaktadır. Luther, Tanrının, iyiliğin kaynağı oluşu ile ilgili görüşünü, *Tanrı ve iyi* kelimelerinin Almandadaki benzerlik-

lerinden açıklamaya çalışmaktadır. O, Almanca Tanrı “Gutt” kelimesinin iyi “Gut” kelimesinden alındığına inanmaktadır (Luther 2011: 29). Ortodoks kilisesi tarafından da, her şeyin kaynağının, Tanrının sınırsız sevgisi olduğu kabul edilmektedir (Lampadarios 2006: 44-68).

Hıristiyanların müşfikliği noktasına Kuran; “İnsanlar içerisinde, iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksınız. Onların içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da, «Biz Hıristiyanlarız» diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde, keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar” ayeti ile dikkat çekmektedir (Maide, 5/82). Nitekim, Elmalılı ve Razi, ayette zikredilen mütevazilik özelliklerinden dolayı, Hıristiyanların Müslümanları sevme ihtimallerini daha yüksek görmektedir (Razi 1941: 70; Elmalılı 3, 324-327). Elmalılı, “... Onların ardından da Meryem oğlu İsa’yı gönderdik ve O’na İncil’i verdik. Ona uyanların kalplerine sevgi, şefkat ve merhameti yerleştirdik....”(Hadid, 57/27) ayetindeki Hıristiyanların kalbine yerleştirilen bu merhameti, Fetih suresi 29.ayeti ile birlikte değerlendirmekte ve Müslümanların arasındaki şefkat ve merhamete benzetmektedir(Elmalılı 7, 443)

İslam, kelime anlamı olarak barış, esenlik, huzur ve teslimiyet gibi anlamlara gelmektedir. İslam Dininin bir barış dini olma iddiası, en temelde, isminden hareketle ifade edilmektedir. İslam’daki Tanrı tasavvuru da, bu anlamı destekleyecek şekilde ortaya konulmuştur. Kur’an’da bunun en güzel örneklerini, Allah’ın, Rahman (Acıyan), Rahim (Bağışlayan), Vedud (Yaratıklarını Seven), Selam (Esenlik ve Barışın Kaynağı), Mümin (Güven Veren), Gaffar (Affeden), Gafur (Çok Affedici), Afüvv (Affedici), Rauf (Şefkati Bol Olan) ve Tevvas (Tövbeleri Kabul Eden) şeklinde nitelendirilmesinde de görmekteyiz. Bu sıfatlarla tanıtilen Allah ile kul arasındaki ilişkinin de temelinde, sevgi yer almaktadır. Kendisi ile barışık, huzur içinde bir insanın, Tanrısı ile sevgi temelli kurduğu ilişki, onu, toplumsal hayatta da barış içerisinde yaşamaya yönlendirmektedir (Kızılabdullah 2016:177). Bundan dolayı İslam’a göre, insanı barışa yönlendiren, onu kendine ve başkalarına karşı saygılı hale getiren temel unsur, onu dünyaya getiren, ona sayısız nimetler sunan, yaşatan ve öldüren ve tek olan *Allah inancından* başka bir şey değildir.

Yeryüzünde halife ilan edilen insandan, yaptığı her iş ve eylemde Allah’a karşı sorumlu olduğunu hissetmesi istenmekte ve buna bağlı olarak *emrolunduğu gibi dosdoğru* yaşaması talep edilmektedir. *Takva* kavramı ile ifade edilen kul-Allah ilişkisi neticesinde, Müslümanın diğer insanlara karşı adaletli, merhametli olması beklenmektedir. Hz. Muhammed bu durumu, şu

şekilde ifade etmektedir: "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de mümin olamazsınız."(Müslim, İman 93). "Hiç kimse kendisi için arzu ettiğini kardeşi için de arzu etmedikçe iman etmiş olmaz."(Buhari, İman 7).

Mekke döneminde, toplumsal ihtiyaçlardan ziyade, yaratıcının varlığı, tekliği, ortak kabul etmeyişi gibi yönleri ile tevhit vurgusu, ön plana çıkmaktadır. İnsanlardan, şeksiz ve şüphesiz bir imana sahip olmaları istenmektedir. Allah'a inanan ve güvenen bir kişilik inşası, ön plana çıkmaktadır. Bu kişilik yapısını oluştururken insanlardan, ilk emirden itibaren okumaları, anlamaya çalışmaları, sorgulamaları ve inançlarını içselleştirmeleri istenmektedir. Tahkiki bir iman seviyesine ulaşan, inancını akli ile bütünleştirerek sahiplenilen bireyler, sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olacaktır. Bu kişiliğe sahip Müslümanlardan, sözlerinde ve özlğinde doğru olmaları, tüm eylemlerinde adaleti gözetmeleri istenmektedir. Bu bağlamda, yaratılışının farkında olarak, her zaman iyilik yönlerini geliştirmeye çabalamaları, kibirden uzak durarak, tevazu sahibi insanlar olmaları beklenmektedir. Bir taraftan, çalışkan ve üretken olmaları talep edilirken, toplumsal hayatlarında ise, merhametli ve yardımsever olmaları da öngörülmektedir (Kızılabdullah 2016:187).

2. Dinlerin Aile İçi Barışa Katkısı

Bireyin gelişiminde, doğduğu ve ilk öğrenmelerini gerçekleştirdiği aile ortamı büyük bir öneme sahiptir. Çocukluk döneminde, ailesi tarafından sağlanan olumlu gelişim ortamları, çocuğun ileriki hayatında sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde büyük bir etkiye sahiptir (Tezcan 1979:128). Kendine güvenen, mutlu, sosyal çocukların yetişmesinde anne ve babası tarafından sevildiğini bilmek, önemli bir katkı sağlamaktadır. Öte taraftan, aile, çocuğun kişiliğinin oluşumunda, insanlarla olan ilişkilerinin düzenlenmesi, kendine ve dünyaya karşı olumlu tavır geliştirmesi, kısacası topluma uyum sağlayabilmesi ve sağlıklı bir sosyalleşme gerçekleştirebilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır (Yeşildağ 2010:413-427).

Bu bağlamda bireysel ve toplumsal açıdan barışı tesis edecek insanların yetişmesi, kendi iç huzur ve barışını sağlayabilmiş aileler tarafından sağlanabilecektir. Aile içi barışın temeli ise evliliğin değerine dayanmaktadır. Yahudiliğe göre evlilik, kutsal bir olgudur ve bu kutsallık, evliliğin tarafı olan erkek ve kadına karşılıklı sorumluluklar yüklemektedir. Eşlerin kendilerine ve yetiştirmekte oldukları çocuklarına yönelik sorumluluklarını yerine getirmeleri aile içindeki barışın temelini oluşturur. Yine Yahudiliğe göre, anne-baba-

ya saygı ve itaat, *On Emir*'le belirlenmiştir. Anne-babaya yönelik haddi aşan tutumların cezası *ölüm* ile ifade edilmiştir. Yahudiliğin ırki yönü de dikkate alındığında, anne-babanın belirleyici konumu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Evlilik ve aileye verilen önem, eşler ve ailenin diğer fertleri arasındaki ilişkiler ve yuvanın korunması için evlilik dışı ilişkilere yönelik getirilen önlemler çerçevesinde ele alındığında, Yahudiliğin en az bireysel barış kadar aile içi barışa da önem verdiği görülmektedir.

Yahudi toplumunda aile, anne-baba ve çocuklardan müteşekkil bir yapı olmanın yanı sıra, çocukların aileleri, hizmetçileri, kendi denetim ve korumaları altında bulunan yabancıları da içine alacak şekilde, büyük bir grubu ifade etmek için de kullanılmaktadır (de Vaux 2003:47-48). Aile kurumunun oluşması ve korunması, Yahudilere bir görev olarak yüklenmekte, bu durumun Tanrı'nın yaratılış planı gereği olduğu belirtilmektedir (Yaratılış, 1/28; Yasdıman 2001: 246). Yahudiler için bekar kalmak hoş karşılanmamaktadır (Gürkan 2008:139). Evlilik ile ilgili getirilen kurallar aile kurumuna verilen önemi göstermektedir. "Yahudi olmayan ile evlenme yasağı" gereği, Yahudi toplumunun dışındakilerle evlilik kabul edilmemektedir (Mitsvot 2009:83). Evlilik akdi ile bir araya gelen eşlerin birbirlerine karşı, evliliklerine sadık kalmaları, cinsel ihtiyaçlarını karşılamaları, birbirlerine saygı göstermeleri, erkek için nikâhta Mehir vermesi, eşinin geçimini sağlaması gibi bir takım hak ve sorumluluklar bulunmaktadır (Kızılabdullah 2016:58-60). Eşlerin birbirlerine karşı bu görevlerinin yanı sıra, Yahudi ebeveynlerin çocuk yapmak, çocuklara Tevrat'ı öğretmek, eğitim ve öğretimlerine destek olmak, evlendirmek ve onları topluma faydalı bireyler olarak yetiştirmek gibi görevleri bulunmaktadır (Yaratılış, 8/17; Brayer 1986:54). Anne-babanın bu görevlerinin beraberinde, Yahudilik, çocuklara da bir takım görevler yüklemektedir. *On Emir*'de ifadesini bulan anne-babaya saygı, Yahudi ailesinin vazgeçilmez bir özelliği olarak zikredilmektedir (Mısırdan Çıkış, 20/12; Yasanın Tekrarı, 5/16). Yahudi kültüründe, aile ortamının zedelenmesine neden olacak gayri meşru ilişkiler yasaklanırken, boşanma ise hoş karşılanmamaktadır (Malaki, 2/16).

Hıristiyanlık ise aileye verdiği önemi "evliliği kutsal ve asla bozulamayan bir bağ" olarak ortaya koymaktadır. Özellikle de Katolik kilisesi tarafından net bir şekilde ifade edildiği gibi "evlilik kutsaldır ve Tanrıya karşı verilmiş olan bu söz bozulamaz" kabul edilmektedir. (Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri 2000:545). Luther, Allah'ın evliliği onurlandırdığını, ilahi ve bereketli bir kurum olarak gördüğünü ifade etmektedir(Luther 2011: 73-75). Calvin de iffetli ve ahlaklı bir yaşam için evliliği zorunlu görmektedir(Calvin

1845: 330). Yahudi gelenekteki gibi Hıristiyan gelenekte de, On Emir, anne-baba ve ailenin birbirlerine karşı görevlerini belirlemektedir. Ancak, On Emir'in ilgili bölümlerinin daha geniş bir şekilde yorumlanmasıyla, Hıristiyanlık, aile kavramını da geniş bir şekilde anlamakta ve *inanç kardeşliğine dayalı bir aileden* bahsetmektedir. Aynı zamanda anne-babalardan, çocuklarını iyi birer Hıristiyan olarak yetiştirmeleri de beklenmektedir (Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri 2000:512-514; Luther 2011: 63-64). Hıristiyanlık içindeki grupların, evlilik konusunda görüş farklılıklarının olduğu bilinen bir husustur. Bu farklılıklara rağmen, *evliliğin kutsal bir bağ olarak görülmesinden* hareketle, temelde tüm Hıristiyan gruplarının aile içi barışa önem verdikleri söylenebilir. Kiliseyle irtibatı sıkı olan ailelerin, aile içi barış noktasında daha hassas olduklarını, araştırmamızın bir aşamasında bulunduğumuz ABD'deki gözlemlerimiz de doğrulamaktadır.¹

İslam da aileye önem vermiş ve aile bireylerinin birbirlerine karşı görevlerini kutsal kitabında ve peygamberinin örneğinde açıklamıştır. Kur'an'a göre, kadın ve erkek, birbiri için yaratılmış olup, bu iki insanın evlilik akdi ile oluşturacakları *yuva* Allah'ın isteği, Hz. Muhammed'in de sünneti olarak görülmektedir (Nahl, 16/72; Nisa, 4/1; Araf, 7/189; İbn Mace, Nikah 1). Hz. Muhammed, eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarının olduğunu hatırlarken, Kur'an'da da anne-babanın evlat yetiştirme yükümlülüklerine de dikkat çekilmektedir (Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an 9; Tahrim 66/6). İslam, her insanın, *İslam fıtratı* üzere doğduğunu, daha sonra anne babaları tarafından farklı inançlara sahip insanlar olarak yetiştirildiklerine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, Müslüman ailelere, evlatlarını iyi birer Müslüman olarak yetiştirme sorumluluğu yüklenmektedir. Çocuklara ise, Allah'ın rızasının anne-baba rızası ile yakınlığına dikkat çekilerek, onlara *öf bile demeleri* yasaklanmaktadır (İsra 17/23; Tirmizi, Birr ve Sıla 3). Allah kendisi ile birlikte anne-babaya da şükredilmesini emretmektedir.(Lokman, 31/14) Elmalılı bu şükür ifadesini, onların haklarını gözetmek, itaat ve iyilikte bulunmak ve dua etmek olarak açıklamaktadır(Elmalılı 6, 273). Ayrıca, İslam'da ailenin devamını zedeleyecek her türlü ilişki, gayri meşru görülmek suretiyle yasaklanmakta ve evliliğin bitirilmesi hoş karşılanmamaktadır.

¹ Tübitak 2011- 1 doktora dönemi araştırma burs desteği ile doktora çalışmam için Amerika Birleşik Devletleri'nde bulundum. Bu süreç zarfında farklı hıristiyan gruplarını yakından tanıma fırsatı bularak, bu konulardaki fikirlerini bizzat kendilerinden dinledim.

Genel olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerine mensup insanların dini hassasiyetleri, onları, ailelerine daha bağlı, aile içi ilişkilere önem veren, çocukların eğitimi noktasında daha istekli hale getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3. Dinlerin Toplumsal Barışa Katkısı

Barış kelimesi, en temel anlamda “toplumsal alanda iyi olma durumu” olarak anlaşılmaktadır(Parrinder 2005; 7021). Toplumların, bireylerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal barışın gerçekleşebilmesi, diğer iki alan olan bireysel ve aile içi barışın sağlanmasına bağlıdır. Bu aşamaların herhangi birindeki aksama, toplumsal barışın tesisini zorlaştırmakta, hatta imkânsız hale getirmektedir. Toplumsal barışın temelinde, *eşitlik*, *adalet* gibi ilkelerin yanı sıra *hoşgörü*, *merhamet*, *yardımlaşma* ve *dayanışma* gibi erdemler de yer almaktadır.

Bu çerçevede Yahudilik, yaratılış itibariyle insanları eşit görmekte, ancak *seçilmişlik* anlayışı ile bu eşitliğe farklı bir boyut katmaktadır. Yahudilikte, toplumsal hayatta barış ve huzurun tesisi noktasında yol gösterici ilkeler, On Emir in komşuluk ile ilgili maddelerine dayandırılmaktadır. Bu manada komşunun *malı*, *mülkü*, *ırzı* ve *saygınlığı* onun emaneti olarak görülmektedir.

Toplumsal barışı etkileyen bir başka nokta da, inanç hürriyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Yahudiliğin, kendileri dışındaki diğer insanları *Yahudileştirme* noktasında, yoğun bir çabalarının olmadığı görülmektedir. Bu durum, din gerekçeli çatışmaları belli oranda azaltmaktadır, denebilir. Öte taraftan, Yahudilikte var olan *seçilmişlik* anlayışı ve diğerlerinin Yahudiler karşısındaki konumu, barış ortamını zedeleyen bir görünüm arz etmektedir. Yahudilerin, kendi kontrollerinde bulunan farklı inanç gruplarına nasıl davrandıkları ise, Süleyman Mabedinin yıkılmasından, İsrail Devleti'nin kurulmasına kadar geçen süreçte bir devletlerinin olmaması sebebiyle, çok net analiz edilememektedir. Bununla birlikte, farklı inanca sahip milletler içinde yaşayan Yahudilerin, kendi inançlarını yaşama noktasında engellenmedikleri sürece, siyasi otoriteye itaat ettikleri ve toplumsal barışa zarar vermedikleri görülmektedir. Ancak Hıristiyanlığın ortaya çıktığı ilk dönemlerde, Hz. İsa ve taraftarlarına karşı gösterilen tavır ve uygulamalar ile İsrail devletinin kurulması ile birlikte hâkimiyet alanlarındaki farklı inançtan insanlara karşı gösterilen tutumlar, Yahudilerin yönetimi elinde bulundurdıklarında toplumsal barış açısından ötekine yönelik farklı bir tutum segilediklerini ortaya koymaktadır.

Yahudilik, toplumsal barışı iki aşamalı olarak değerlendirmektedir. İlk aşama, Yahudi toplumunu ilgilendirmektedir. Yahudi olanların kendileri gibi Yahudiler ile barış ve huzur içinde yaşamaları, onların görevleri arasında görülmektedir. Bundan dolayı, sosyal ve ekonomik bir takım tedbirler alınmak suretiyle, Yahudi toplumu arasında, birlik ve beraberlik tesis edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin bir Yahudi'nin, Yahudi kardeşini kandırması, dolandırması, onu köle edinmesi yasaktır. İkinci aşama ise farklı inanç gruplarından insanlarla bir arada yaşamadır ki burada, Yahudiliğin, diğer din mensuplarına yönelik sınıflandırmaları önem kazanmaktadır. Yahudilikte ötekini/Yahudi olmayı tanımlamak için "Amim, Zar ve Nahari, Tuşav, Mesummadim" gibi bir takım kavramlar kullanılmaktadır. Ancak yabancıları ifade için kullanılan en yaygın ifade *Ger*dir. Sosyal ve etnik anlamdan, dini bir anlama doğru gelişim gösteren *Ger*, Yahudi toplumu içerisinde yaşayan, ırken ve dinen azınlık konumundakileri ifade etmekle birlikte, mühtedi anlamı ile sonradan Yahudi inancını benimseyenler için de kullanılmıştır. Bu manada, Yahudi inancının tüm emir ve yasaklarını yerine getiren kişilere, *Ger Tsadek* (Sadık Mühtedi), Nuh kanunlarına tabi olarak yaşayanlara ise *Ger Toşav* (Yarı Mühtedi) adı verilmektedir (Adam 2002:24-28; Demirci 2000:31-34). Bu grupların dışında ise Putperestler kalmaktadır. Nitekim Yahudilik, onlarla her türlü ilişkiyi yasaklamaktadır (Yasanın Tekrarı, 20/16-20).

Hıristiyanlık ise kendini, *sevgi temelli* bir din olarak tanımlamaktadır. Tanrı'nın kendini *sevgi* olarak tanımladığını dile getiren Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın, havarilerin, kilise babalarının ve nihai anlamda tüm Hıristiyanların, birer *sevgi elçisi* ve *barış inşacıları* olduklarını iddia etmektedirler. Bu özelliklere sahip Hıristiyanlardan meydana gelen toplumun mensupları, *Tanrı Krallığının üyeleri* olarak anılmaktadır.

Hıristiyanlığın, toplumsal barış algısının temelinde de On Emir yer almaktadır. Hıristiyanlar, On Emrin komşuluk ilişkilerini düzenleyen ifadelerini daha geniş şekilde anlamaktadır. Calvin, bu emirleri, bir harici, bir de deruni anlamları olduğu düşüncesinden hareketle yorumlamaktadır. Örneğin O, "öldürmeyeceksin" emrini, "komşuna hiçbir şekilde zarar vermeyeceksin" olarak izah etmektedir (Calvin 1845:306-307). Nitekim Hz. İsa, Tanrı sevgisinden sonra gelen ikinci buyruğun, "İlkin benzeyen ikinci buyruk da şudur: 'Komşunu, kendin gibi seveceksin'" olduğunu belirtmektedir (Matta, 22/39). Komşularla kurulan iyi ilişkilerin, toplumun diğer kesimlerine de yansımaları için, yardımlaşma ve dayanışmaya önem verilmektedir. Bundan dolayı Hz. İsa, "Ama beni dinleyen sizlere, şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden

nefret edenlere, iyilik yapın, size lanet edenler için, iyilik dileyin, size hakaret edenler için, dua edin. Bir yanağımıza vurana, öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan, mintanınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan, onu geri istemeyin” buyurarak barışı ve esenliği toplumun her kesimine yaymayı hedeflemektedir (Luka, 6/27-30). İncil’in bu bölümü, Hz. İsa’nın öğretisini içselleştirmiş her bir Hıristiyan için, davranışlarının temel motivasyon kaynağı olarak kabul edilmektedir (Green 1997: 270).

Hıristiyanlıkta da toplumsal barışın sağlanmasındaki en problemliliklerden biri, din özgürlüğü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu manada Hıristiyanlık, kendini kurtuluşun tek yolu olarak ilan etmektedir. Hatta Hıristiyanlığın kurumsallaşmaya başladığı dönemdeki problemlerin başında, temel dini konuların farklı anlaşılması neticesinde ortaya çıkan gruplaşmaların, ortadan kaldırılmaya çalışılması gelmektedir. Bu amaçla, konsiller tertip edilmiş ve bu konsillerde merkezi rolü elinde bulunduran gruplar, diğer grupları ayrılıkçı/sapık olarak olarak nitelendirmiş ve hatta cezalandırma yoluna gitmiştir (Aydın 2005:303). Nitekim bu tartışmalar ve ayrışmalar, Hıristiyanlığın gelişim seyrini de büyük ölçüde şekillendirmiştir. Doğu Hıristiyanlığının ayrılığı, Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin kopuşu ve nihai olarak, Protestan geleneğin ortaya çıkışı hep farklı dini yorumlama tercihlerinden kaynaklanmaktadır (Eroğlu 2000:313-314). Ancak son yüzyılda ortaya çıkan biraraya gelme çabaları, kurulan ortak misyon örgütleri, kilise birlikleri, Hıristiyanların, aynı inancı benimseyen din kardeşleri ile barış içerisinde yaşama çabası olarak teklakki edilebilmektedir.

Toplumsal barışın sağlanmasında problemlilik bir diğer nokta da, farklı dini düşünce ve geleneklere yönelik tutumlarda ortaya çıkmaktadır. Hz. İsa, inanç birlikteliğini, kardeşlik (Markos, 3/33-35) olarak görse ve takipçilerine, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa, karşısındakine o şekilde davranmasını (Matta, 7/12) öğütlesse de, tarihi süreç, bunun aksi uygulamalarla doludur. Haklı Savaş ve Kutsal Savaş adı altında gerçekleştirilen bu şiddet eylemlerinden, hem farklı dini anlayışa mensup Hıristiyanlar, hem de diğer inanç grupları mağdur olmuşlardır (Eroğlu 2004:95). Hıristiyanlıkta, barışın tesisi ve korunması, sadece savaş halinin olmayışı olarak sınırlandırılmamakta, savaşa neden olabilecek sebeplerin ortadan kaldırıldığı, adalet temelli bir sosyal düzen ile barışın tesis edilebileceği anlamına da gelmektedir. Ancak, insanların tüm çabalarına rağmen, günah var olduğu sürece, savaşın da var olacağı ifade edilerek, bu durumun nihai anlamda, Mesih’in tekrar dönüşü ile gerçekleşebileceği düşünülmektedir (Kızılabdullah 2016: 103).

İslam'ın toplumsal barışa dair yaklaşımını, Kur'an ayetlerinin yanı sıra, Hz. Muhammed'in, Medine döneminde uygulamalı olarak gösterdiği değerlerde de görmek mümkündür. İslam, tüm insanların yaratılış itibarıyla eşit olduğunu kabul ederek, Allah'ın onlara bahsettiği akıl, özgür irade ve seçim hürriyetine saygı duyduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda her insanın inancı, kendi sorumluluğundadır. Diğer inanç gruplarına baskı ve zulüm gerçekleştirmediği sürece tüm inançlar, insani olarak görülmüş ve onlara saygı duyulmuştur. Hz. Muhammed önderliğinde oluşturulan Medine Anayasası da, bunun en güzel örneğidir (Hamidullah 1995: 1, 188-201). İslam, Yahudi ve Hıristiyanlar başta olmak üzere Sabiilere, Mecusilere ve emri altında bulunan diğer inanç gruplarına, "Ehl-i Kitap" ve "Zimmi" gibi statüler tanımak suretiyle, onlarla toplumsal alanda barış içinde yaşamayı ilke edinmiştir (bkz Esen 2010: 93-110).

Kur'an, toplumsal barışın temelini *adaleti* yerleştirmektedir. Adalet karşısında cinsiyet, ırk, inanç gibi farklılıkların değil, insanın kendi yapıp etmelerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Zilzal, 99/8). Aynı zamanda Hz. Muhammed, Müslümanları, başta aileleri, akrabaları ve komşuları olmak üzere, beraber yaşadıkları insanlara karşı merhametli ve yardımsever olmaya yönlendirmektedir. O, bu manada Müslümanları bir vücuda benzetmekte ve birinin rahatsızlığından diğerininin ızdırap duyacağını dile getirmektedir (Buhari, Edep, 27). Komşuluk hukuku çerçevesinde toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Kuranda, "...Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolda kalmışa, sahip olduğunuz köle ve cariyelelere iyilik edin..." Buyurularak, bu toplumsal birliğin zemini genişletilmektedir (Nisa, 4/36).

Kur'an, toplumsal barışın sağlanması noktasında, Müslümanlara yol göstermektedir. Birlikte yaşadıkları farklı inanç sahiplerine, dinleri konusunda zorlama yapmamalarını tavsiye etmektedir (Bakara, 2/256). Nitekim Elmalılı, bu ayetteki ifadeyi "zorlama, dinde yoktur" şeklinde anlamaktadır (Elmalılı 2, 165-170). İnanma ve inanmama hürriyetinin Allah tarafından insanlara verildiği ifade edilirken (Kahf, 18/29), farklılıkların kavga değil bir tanışma vesilesi olması gerektiği hatırlatması yapılmaktadır (Hucurat, 49/13). Aynı zamanda, "O halde sizin dininiz size, benim dinim de bana!" ayeti, Müslümanların, birlikte yaşadıkları toplumlardaki farklı anlayış ve inançlara müsamahalı olmalarını zorunlu kılmaktadır (Kafirun, 109/6). Ancak bu temel ilkeler, tüm sorunların önüne geçememiştir. İslam tarihinde, siyasi, sosyal, ekonomik birçok sebepten dolayı, Müslümanlarla Müslümanlar arasında veya Müslümanlarla

diğer inanç grupları arasında çekişme ve çatışmalar meydana gelebilmiştir. Her ne kadar bu çatışmaların başlatıcısı dini gerekçeler olmasa da; bunlar, ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal sebeplerin kamufle edildiği birer mazeret olarak kullanılmıştır.

SONUÇ

Araştırmanın neticesinde, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin kutsal metinleri incelendiğinde, okuma yaklaşımına bağlı olarak, din müntesiplerini hem barışa hem de şiddete yönlendirebilecek ifadelerin olduğu tespit edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, kutsal metne muhatap olan bireyin kişiliği, yetişme tarzı, ailesinden ve çevresinden miras aldığı birikim, siyasi, sosyal, ekonomik bir takım araçlarla birleştiğinde; ortaya bir huzur ve barış ortamı çıkarabildiği gibi, dünyayı yıkıma götürecek savaşlar da doğurabilmektedir. Bu anlamda benimsenmesi gereken en temel ilke, kutsal metnin önyargısız, tarihsel veriler ışığında, sahip olduğu kültürel miras ve anlayış göz önünde bulundurularak, bağlamından kopartılmadan, kendi kavramsal ve anlam dokusu içerisinde ele alınmasıdır. Bu çerçevede kutsal kitapların dillerinin ve o dillere sahip kültürlerin özelliklerini de bilmek, metnin doğru anlaşılması ve yorumlanmasında gözden ırak tutulmaması gereken bir olgudur.

Kutsal metinlerde, barış ve şiddete yönlendirici verilerin bulunabilmesine rağmen, şuan şiddete dayalı yaklaşımların daha ön planda olmasının bir takım nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; İslam açısından düşünüldüğünde, cihadın anlamının dar bir şekilde ele alınması, ayetlerin bağlamından kopararak anlaşılması, sadece silahlı mücadele anlamının ön plana çıkarılması, uygulama noktasındaki aşırılıklar olarak sıralanabilir. Hıristiyanlık açısından ise, Hıristiyanlığın dışlayıcı bakış açısı ve evanjelik yaklaşımı, diğer din mensuplarına yönelik olumsuz tutumlar geliştirilmesine neden olmaktadır. Misyon anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler de, Hıristiyan olmayan kitleler üzerinde rahatsızlık oluşturmaktadır. Yahudiliğin seçilmişlik anlayışı, On Emir'in toplumsal barışı tesis edici söylevini, sadece Yahudilere yönelik olarak sınırlandırmaya neden olmakta ve bu durum Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasındaki anlaşmazlıkları artırmaktadır.

Yahudiliğin temelinde yer alan seçilmişlik ve ahit anlayışı, Yahudilerin bireysel ve aile içi ilişkilerini şekillendirmektedir. Yahudilerin, Tanrı ile kurmaları istenen bu bağ, temelini, Hz. Musa'ya Sina Dağında verilen On Emir'den almaktadır. Yahudi toplumunun temeli kabul edilen aileye önem verilmiş, evliliğe bir kutsallık atfedilmiş, evliliğin tarafı olan erkek ve kadına karşılık-

lı sorumluluklar yüklenmiştir. Eşlerin, kendilerine ve yetiştirmekte oldukları çocuklarına yönelik sorumluluklarını, yerine getirmeleri, aile içindeki barışın temeli olarak düşünülmüş, annebabaya yönelik, haddi aşan tutumların cezası ise, ölüm olarak ifade edilmiştir.

Hıristiyanlıkta barışın ve esenliğin kaynağı Tanrı'dır. Bu sebepten Hıristiyanlar, O'na, gönülden bağlı ve birer barış elçisi olarak yaşamaları gerektiğine inanmaktadırlar. Hıristiyanlık, aileye de oldukça önem vermiş ve bu çerçevede, "evliliği, kutsal ve asla bozulamayan bir bağ" olarak nitelmiştir. Hıristiyan gelenekte, anne-baba ve ailenin birbirlerine karşı görevleri, On Emir çerçevesinde belirlenmiştir.

İslam açısından bireyden, yaptığı her iş ve eylemde, Allah'a karşı sorumlu olduğunu hissetmesi istenmiş ve buna bağlı olarak, "emrolunduğu gibi dosdoğru yaşamayı" talep edilmiştir. Takva kavramı ile ifade edilen kul-Allah ilişkisi neticesinde, Müslümanın, diğer insanlara karşı adaletli, merhametli olması beklenmiştir. Aile içi barış çerçevesinde, evlilik, İslam'da da, kutsal bir bağ olarak nitelendirilmiş ve eşlerin birbirleri için yaratıldıkları, özel olarak vurgulanmıştır. Öte taraftan, Kur'an'da, eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarının olduğu hatırlatılırken, anne-babanın, evlat yetiştirme yükümlülüklerine de dikkat çekilmiştir.

Kaynaklar/References

- Adam, Baki (2002). Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler. İstanbul: Pınar Yay.
- Aydın, Mahmut (2005). "Dinsel Çoğulculuk Modelinin "Öteki" ile Barış İçinde Birlikte Yaşamaya Katkısı", Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk ve Mutlaklık İddiaları. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Babil Talmudu, <http://www.come-and-hear.com/tcontents.html>
- Buhari, Muhammed b. İsmail (h.1400). el-Câmiu's-Sahîh. Kahire: el-Mektebetu's-Selefiyye.
- Calvin, John (1845). The Institutes of the Christian Religion. Çev. Henry Beveridge, Christian Classics Ethereal Library, <http://www.ccel.org/ccel/calvin/institutes/> (1 Aralık 2015)
- de Vaux, Ronald (2003). Yahudilikte Aile. Çev. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yay.
- Demirci, Kürşat (2000). Yahudilik ve Dini Çoğulculuk. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet (2000). "Hıristiyanlar'ın Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış". AÜİFD, C.41, S.1:309-325.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet (2004). "Farklı İnanıcı Tehdit Olarak Algılamının Sonucu: Engizisyon Terörü". Dini Araştırmalar Dergisi (Din ve Terör Özel Sayısı), C.7, S.20:93-100.
- Er-Râzi, Fahrudin. Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb. Akçağ Yayınları.
- Esen, Muammer (2010). "Kur'an'ın Ehl-i Kitaba Bakışı", AÜİFD, C.51, S.1:93-110.
- Green, B. Joel (1997). The Gospel of Luke. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing.

186 • DİNLERDE BARIŞIN TEOLOJİK TEMELLERİ: YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM

- Gürkan, Salime Leyla (2008). Yahudilik. İstanbul: İSAM Yay.
- Hamidullah, Muhammed (1995). İslam Peygamberi C.1. İstanbul: İrfan Yay.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (2008). Süneni İbn Mâce. 4. bs. Riyad: Darusselam,
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri (2000). Çev. Dominik Pamir. İstanbul.
- Kızılabdullah, Şahin (2016). Dinlerin Birey, Aile ve Toplum Barışına Katkısı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam). (Doktora) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kutsal Kitap (2003). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yay.
- Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, Mehmet Alparslan (2014). Dinler Tarihi. 4. bs. Ankara: Berikan Yayınevi,
- Lampadarios, Panteleimon (2006). The Catechism of the Orthodox Church. Thessalonika: Brotherhood of Orthodox Mission Abroad of Thessaloniki.
- Luther, Martin (2011). Martin Luther'in Uzun İlmihali. Çev. Nur Nirven, İstanbul: Gerçeğe Doğru Yay..
- Mitsvot, (2009). Çev. Şeli Toros -Jak Pardo, İstanbul: Gözlem Yay.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (2008). Sahihu Müslim. 4. bs. Riyad: Darusselam,
- Parrinder, Geoffrey (2005). "Peace", Encyclopedia of Religion. Ed. Lindsay Jones, NY: Tomson Gale, 2.bs, C.10:7021-7023.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (2008). Câmiü't-Tirmizi. 4. bs. Riyad: Darusselam.
- Tora ve Aftara, Bamidbar (2010). Çev. Moşe Farsi, Ed. Yitshak Haleva-Moşe Benveniste-Yeuda Adoni-İzak Alaluf-Nafi Haleva-İzak Peres, 2. bs..İstanbul: Gözlem Yay.,
- Tora ve Aftara, Devarim (2012). Çev. Moşe Farsi, Ed. Yitshak Haleva-Moşe Benveniste-Yeuda Adoni-İzak Alaluf-Nafi Haleva-İzak Peres, 2bs. Baskı.İstanbul: Gözlem Yay.,
- Tora ve Aftara, Şemot (2007). Çev. Moşe Farsi, Ed. Yitshak Haleva-Moşe Benveniste-Yeuda Adoni-İzak Alaluf-Nafi Haleva-İzak Peres, 2.bs. İstanbul: Gözlem Yay.,
- Yasdıman, Hakkı Şah (2001). "Yahudi Dininde Ailenin Yeri". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (DEÜİFD), S.13-14:241-266.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. Hak Dini Kuran Dili. C.2-3-6-7. İstanbul: Azim Dağıtım.